

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2025 Vol. 3

**tsuull.uz
goldenscripts.tsuull.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2025 Vol. 3

tsuull.uz

goldenscripts.tsuull.uz

MUNDARIJA

MATNSHUNOSLIK

Otabek Jo'raboyev Navoiy kulliyoti Qo'qon nusxasining talqiniy tavsifi	4
Shermuhammad Amonov Ahmad Tabibiy lirikasi tadqiqida matn tarixining o'rni	17
Zilola Shukurova Qo'qon bayozchilik maktabi va unga xos an'analar	42
Sherzod Qodirov Herman Vamberining "Cagataische sprachstudien" xrestomatiyasidagi Alisher Navoiy g'azallari sharhi	66

ADABIYOTSHUNOSLIK

Nurboy Jabborov "Tarixi anbiyo va hukamo"ning islomiy-irfoniy mohiyati	82
--	----

TILSHUNOSLIK

Dr. Muhterem Saygin Klasik Türk Edebiyatının Doğu Sahasında Sevgili için Kullanılan Bir İfade Körke Bay (Körkke Bay, Gorge Bay)	100
Altay Noorullah Navoiy asarlarida tinish belgilarining yanglish ishlatilishi	113
Farhad Rahimi Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Yanlısları Üzerine II	130

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR

O'RINBOSARI

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)
Isa Habibeyli (Ozarbayjon)
Seyhan Tanju (Turkiya)
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
Benedek Peri (Vengriya)
Vahit Turk (Turkiya)
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)
Eunkyung Oh (Koreya)
Nazef Shahrani (AQSh)
Boqijon To'xliyev
Muhammadjon Imomnazarov
Bilol Yujel (Turkiya)
Qosimjon Sodiqov
Zulxumor Xolmanova
Mustafa O'ner (Turkiya)
Nurboy Jabborov
G'aybulla Boboyorov
Kimura Satoru (Yaponiya)
Imran Ay (Turkiya)
Aftondil Erkinov
Nadir Mamadli (Ozarbayjon)
Rashid Zohidov
Otabek Jo'raboyev
Bulent Bayram (Turkiya)
Qo'ldosh Pardayev
Nodirbek Jo'raqo'ziyev
Oysara Madaliyeva
Hilola Nazirova

CONTENTS

TEXTOTOLOGY

Otabek Juraboev
An Explanatory Description of the Kokand
Copy of the Kulliyat of Navo'i 4

Shermuhammad Amonov
The role of Textual History in the Study of
Ahmad Tabibi's Lyrics 17

Zilola Shukurova
The Kokand Tradition of *Bayaz* Manuscript
Compilation and its Distinctive Features 42

Sherzod Qodirov
A Review of Alisher Navai's Ghazals in
Herman Vámbéry's "Cagataische
Sprachstudien" Chrestomathy 66

LITERATURE

Nurboy Jabborov
The Islamic and Irfanic Essence of "Tarixi
anbiyo and hukamo" 82

LINGUISTICS

Dr. Muhterem Saygin
An Expression Used for Beloved in the
Eastern Field of Classical Turkish
Literature: Körke Bay (Körkke Bay,
Görge Bay) .100

Altay Noorullah
Incorrect use of Punctuation Marks in
Navoi's Works 113

Farhad Rahimi
On the Mistakes of Nezrali's Chagatai
Turkish Dictionary II 130

EDITOR IN CHIEF

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullakhojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechl (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilol Yujel (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulkhumor Kholmanova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Babayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Aftandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madaliev

Hilola Nazirova

TILSHUNOSLIK
LINGUISTICS**Klasik Türk Edebiyatının Doğu Sahasında
Sevgili için Kullanılan Bir İfade Körke Bay
(Körkke Bay, Görge Bay)¹**Dr. Muhterem Saygın²**Özet**

Klasik Türk edebiyatında sanatkarlar, çağın zihniyetine uygun olarak sevgiliyi evrendeki tüm varlık ve kavramlarla ilişkilendirmişler, sevgiliye dair farklı adlandırmalarda ve nitelendirmelerde bulunmuşlar, onun hakkında farklı hayal ve tasavvurlar oluşturmuşlardır.

İki sözcüğünün birleşmesinden meydana gelen körke bay (körkke bay, görke bay), klasik Türk edebiyatının doğu sahasında sevgili için kullanılan bir ifadedir. Körke ve bay sözcükleri, “go’rga” ve “boy” şeklinde Özbek Türkçesi söz varlığında yer almaktadır. Körk kelimesinden türemiş olan “körtle” veya “körkle” sözcükleri Yenisey Yazıtları E-10’da ve E-52’de de geçmektedir. Dolayısıyla körke bay (körkke bay, görke bay) ifadesi üzerine yapılacak bir inceleme, Türk toplumunun tarihi süreç içinde güzele, güzellik kavramına ve dolayısıyla da sevgiliye dair tasarıları hakkında fikir sahibi olmamıza katkı sunabilir.

Körke bay (körkke bay, görke bay), Seyf-i Sarâyî’nin (?-1394’ten sonra) Kıpçak Türkçesiyle istinsah ettiği Gülistan Tercümesi’nde üç, Kutb’un Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde bir, Lutfî’nin (1366/1367-1462/1463) divanında bir, Ali Şîr Nevâyî’nin (1441-1501) Garâ’ibü’s-Sıgar adlı divanında iki, Fevâidü’l-Kiber adlı divanında ise üç kez zikredilmiştir.

Bu çalışmanın amacı körke bay (körkke bay, görke bay) kelimesinin anlamını açıklamak, ardından yukarıda adı geçen eserlerde sevgili için kullanılan körke bay (körkke bay, görke bay) ifadesiyle ilgili sanatkarların

¹ Bu makale 18 Ekim 2025 tarihinde Alisher Navoiy Nomıdagi Toshkent Davlat O’zbek Tili va Adabiyoti Universiteti tarafından düzenlenen O’zbek Tili Taraqqiyoti va Xalqaro Hamkorlik Masalaları Xalqaro İlmıy-Amalıy Konferensiyası’nda (Özbek Dilinin Geliştirilmesi ve Uluslararası İş Birliği Konulu Uluslararası Sempozyum) sunulan bildiriden genişletilerek üretilmiştir.

² *Muhterem Saygın* – Türk dili ve edebiyatı (Klasik Türk edebiyatı) doktoru, Millî Eğitim Bakanlığı (Nalan-Mustafa Kaynak Bilim ve Sanat Merkezi), Denizli, Türkiye.

E-mail: muhteremsaygn213@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2336-5139

Alıntı için: Muhterem Saygın. 2025. “Klasik Türk Edebiyatının Doğu Sahasında Sevgili için Kullanılan Bir İfade Körke Bay (Körkke Bay, Görge Bay)”. *Oltin bitiglar* 3: 100 – 112.

oluşturdukları hayal ve tasavvurları incelemektir. Bu doğrultuda öncelikle klasik Türk şiiri estetiğinde güzellik ve sevgili algısı hakkında genel bilgi verilmekte, körke bay sözcüğünün anlamı farklı sözlüklerden faydalanılarak açıklanmakta, ardından da körke bay tabirinin Seyf-i Sarâyî, Kutb, Lutfi ve Ali Şîr Nevâyî'nin hayal dünyasında hangi tasarımlar çerçevesinde ele alındığı izah edilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Klasik Türk edebiyatı, Doğu sahası Türk edebiyatı, Çağatay edebiyatı, Özbek Türkçesi, Güzellik, Sevgili, Körke Bay (Körkke Bay, Görge Bay).*

Giriş

Güzelliği arama ve ona meyiletme, insanın fitratında vardır. Sanat, insanın beğenme duygusunun tezahürüdür. Tüm sanat dalları, kendilerine has malzemelerle insanın estetik ihtiyacını karşılama çabasından doğmuştur. Edebiyat, temel işlevi insanlar arasında anlaşma aracı olan dili estetik bir biçimde kullanma sanatıdır. Diğer sanat dallarında olduğu gibi edebiyatın da ana teması güzellik ve aşktır. Klasik edebiyatımızın kavram dünyasında Allah mutlak güzellik (hüsn-i mutlak, cemâl-i mutlak) olarak kabul edilmiş, onun tüm varlıkları bilinmek ve sevmek için yarattığına inanılmıştır. Bu husus, Molla Câmî'nin klasik Türk edebiyatında pek çok kez nazım şeklinde tercüme edilen ve nazire yazılan şu beytinde açıkça görülmektedir:

Hüsn-i hîş ez-rûy-ı hûbân âşkârâ kerdei

Pes be-çeşm-i âşıkân ân-râ temâşâ kerdei [Macit 1991, 523].

(Kendi güzelliğini güzeller şeklinde gösterdin, sonra da dönüp âşığın gözünden seyrettin.)

Kültürümüzün ve edebiyatımızın mümtaz şahsiyeti Ali Şîr Nevâyî'ye göre tüm varlıkların yaratılma sebebi aşktır. Ali Şîr Nevâyî, Garâ'ibü's-Sıgar adlı divanının dibacesinde yer alan rubaide varlık âlemini aşk denizine benzetmiş, söz incisi ve keyfiyet cevheri ile donatılan insanın aşk denizinin dalgıcı olduğunu söyleyerek bu hakikati estetik bir biçimde dile getirmiştir.

Subhânellâhi hüve'l-'aliyyü'l-müte'âl

Kim eyledi 'ışk bahrını mâl-â-mâl

İnsanı çü anda saldı gavnâs-misâl

Hem gevher-i hâl birdi hem dürr-i makâl [Kut 2003, 3].

(Her şeyden münezzeh olan yüceler yücesi Allah, aşk denizini ağzına kadar doldurup keyfiyet cevheri ve söz incisi verdiği insanı dalgıç gibi bu denize saldı.)

Sevgi ve aşk, tabiattaki eril ve dişil varlıklar arasındaki denge ve uyumun farklı bir tezahürü olarak görülebilir: *“Ezelî hükme göre kâinatın bütün zerreleri çift çifttir ve her cüz’ü de kendi çiftine âşıktır. Arifin nazarında gökyüzü erkek, yeryüzü kadındır. Göğün verdiği yer alır, besler. Yerin harareti azaldı mı gök hararet yollar; rutubeti bitti mi rutubet verir. Kadına nail olabilmek için onun etrafında dönüp dolaşan erkek gibi felek de zamane de dolaşmaktadır. Yeryüzü ise hanımlıklar etmede doğurduğu çocukları yetiştirip emzirmektedir. Bu birlikte âlem bekâ bulsun diye Tanrı erkekle kadına da birbirine karşı meyil verdi. Her cüz’e diğer bir cüz için meyil verdi”* [Ayvazoğlu 2004, 57]. Klasik şiirimizin zihniyet dünyasında sevgili, sınırsız güzelliğe sahiptir. Şairler sevgiye, aşka dolayısıyla da sevgiliye dair her şeyi doğada temaşa ettikleri farklı güzelliklerle ilişkilendirmişlerdir. *“Bu şiir kâinatın yaratılış sebebini, gezegenlerin dönüşünü, gece ve gündüzün oluşmasını, yağmurun yağışını, bülbülün ötüşünü, pervanenin mum çevresinde dönüşünü; kısacası dünyada var olan her şeyi ve hareketi ‘aşk’ ile izah etme inceliğine erişen bir zihniyetin şiiridir”* [Şentürk 2007, 371].

Klasik dönem şairlerimiz mecaz, metafor ve bazı istilahlarla sevgiye, aşka dolayısıyla da sevgiliye dini ve tasavvufî bir kisve giydirmişlerdir. Böylece klasik şiirimiz çok katmanlı ve derinlikli bir hüviyete bürünmüştür. *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde Ahmet Hamdi Tanpınar bu hususu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bu saray istiaresinin yanı başında eski cemiyette insanın iç nizamını yapan din ve bilhassa şiirde o kadar tesiri olan tasavvuf vardır. Tasavvuf sadece eski şiire sembolik lügatini ve mânâ âlemini ilave etmemiş bu hayal sistemini de benimseyerek kendi müteâline çıkartmış sırrı ancak vâkıflarınca bilinen, neşesini hakkıyla onların idrak edebileceği bir ucu sonsuzluğa dayanan bir dil hâline getirmiştir. Böylece sevgiliye ait çizgiler onunla hükümdar tipinin yeryüzünde sadece bir aksi olduğu Allah’a kadar çıkar. Bu çifte prestijin eski şiirin lirizmine her türlü dil davasının üstünde bir keskinlik ve derinlik kattığı muhakkaktır”* [Tanpınar 2001, 9].

Klasik Türk edebiyatında sevgili hem lütuf ve ihsan kaynağı oluşu hem de cefa edişi sebebiyle şiirlerde söz konusu edilmiştir. Sevgilinin fiziki güzelliği, doğadaki başka güzelliklerle irtibatlandırılarak anlatılmıştır. Sevgilinin güzellik unsurları, âşık üzerindeki tesiri sebebiyle bazı silahlarla ilişkilendirilmiştir. Sevgili, güzelliğiyle âşığa cevredir. O, bu nitelikleriyle âşığını öldüren bir katil olarak tasvir edilmiştir. Tasavvufî anlamda sevgilinin âşığın kanını dökmesi, âşığın maddeden kurtulup manaya erişmesini sağlar

[Tarlın 2009, 171]. Şiirlerde tasvir edilen sevgilinin genel özellikleri şu şekildedir: “Sevgilinin özellikleri içinde acı ve ıstırap verici oluşu başta gelir. Cevr oku atar, cana kasteder, zulüm ve eziyette aşırı sınırları zorlar. Kimse ona hesap soramaz... Gönü taştır, âşıkâ yâr olmaz, ele geçmez, vuslatı yoktur, söz verir ama sözünde durmaz, ağlayıp inlemek ona tesir etmez, merhametsizdir. Âşığın ağlaması ona zevk verir... Sebepsiz yere cevri ü cefâ eder... Âşığın âh u feryadını duymazdan gelir. Bütün bu haller sevgilinin kendine has sıfatları olup yadırganmaz, ayıplanmaz. Çünkü o, gönül mülkünün sultanıdır. Sevgilinin eziyetten vaz geçmesi âşıktan yüz çevirmesi gibi telakki edilir” [Pala 2003, 415].

Sevgili kâmil bir güzelliğe sahiptir. Körke bay (körkke bay, görke bay), kavramsal açıdan sevgilinin hem fiziki hem de ruhsal güzelliğini karşılayan bir tabirdir. Klasik Türk şiiri geleneğinde sevgilinin mahiyeti belirsizdir. “Klasik şiirimizin tipik bir özelliği de sevgilinin tek beyitte yerine göre Allah, peygamber, zamanın padişahı, kendisine değer verilen büyük bir insan yahut karşı cinsten bir sevgiliye varıncaya kadar genişleyebilen hüviyeti meçhul, daha doğrusu herkese ve her meşrebe göre değişebilen bir sevgili yelpazesini aynı anda oluşturabilmesidir” [Şentürk C. 1 2007, 381]. Körke bay (körkke bay, görke bay) sözcüğünün kavram alanı; klasik şiir geleneğimizdeki sınırsız güzelliğe sahip olan, mahiyeti meçhul, derinlikli ve çok katmanlı sevgili imajıyla örtüşmektedir.

1. Sözlük anlamı.

El-Lugâtu'n-Nevâiyye ve'l-İstişâdâtu'l-Çağâtâiyye adlı sözlükte körkke bay şeklinde okunmuş olan bu sözcük “Cemâle ganî demek olur; yani cemâlinde kusûrı yok” [Kaçalın 2011, 737] denilerek açıklanmıştır. Fethali Kaçar'ın *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*'nde kelime görke bay şeklinde okunmuş ve anlamı “güzellikte eksiksiz ve zengin, çok güzel” [Rahimi 2016, 1030] şeklinde verilmiştir. *Şeyh Süleyman Efendi Sözlüğü*'nde ise görkebay şeklinde okunan sözcük hakkında şu açıklama yapılmıştır: “*Sâhib-i hüsn ve cemâl, ziyâde güzel olan, meh-likâ, 'arûs, gelin*” [Durgut 1995, 551]. *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*'nde görk sözcüğünün “güzellik, gösteriş”, görkemek eyleminin “güzel olmak, güzelleşmek” görke bayın ise (1) “fazlasıyla güzel olan, ay yüzlü” (2) “gelin, gelin kız” [Ünlü 2013, 403] anlamına geldiği ifade edilmiştir. Söz konusu sözlüklerde belirtildiği üzere kelime güzellikçe zengin, güzelliği çok anlamına gelmektedir. *Şeyh Süleyman Efendi ve Çağatay Türkçesi Sözlüğü*'nde verilen bilgilerden güzel kadınlar ve gelinler için de bu tabirin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Osman Fikri Sertkaya, Yenisey Yazıtlarından E-10'da geçen bir ifadenin "körtle" veya "kürtle" şeklinde okunabileceğini dile getirmiş, söz konusu metnin anlamını şu şekilde vermiştir: "Körtle kan al uruğu egnin yüdim, sarıg keş[iğ] belde ban[t]ım" [Sertkaya 2017, 124]. "(Ben) Güzel Han al bayrağı eginime/omuzuma yükledim, sarı (altın renkli) okluğu belime bağladım" [Sertkaya 2017, 125]. Yenisey E-52'deki "körtle saşun/şaşun" ifadesinin ise "güzel general" anlamında kullanıldığını belirtmiştir [Sertkaya 2017, 124]. Ayrıca o, körk+lüg>körklü>görklü şeklinde değişen ve "güzel" anlamına gelen sözcükle körk+ke bay "güzelliğe zengin" anlamındaki kelimenin körk sözcüğünden türediğini ifade etmiştir [Sertkaya 2017, 119]. Verilen bu bilgiler neticesinde, körk sözcüğünün veya türevlerinin çok eski devirlerden beri Türkçenin söz varlığında yer aldığı açıkça görülmektedir.

Özbek Tilinin İzahlı Lügati'nde verilen bilgiye göre go'rga, "yaxshi ve ishqilip" [Begmatov, Hojiyev ve Mirzayev 2022, 276] manasına gelmektedir. Aynı sözlükte "ko'rk ve ko'rkem" sözcüğü hakkında sırasıyla şu açıklamalar yapılmıştır: "*Husn, chiroy, go'zallik*", "*ko'rinishi yoqimli, chiroyli, go'zal*" [Begmatov, Hojiyev ve Mirzayev 2022, 1000]. Söz konusu sözlükte "boy" kelimesinin anlamı ise "*1. Mol-dunyosi, davlati, boyligi ko'p; badavlat, davlatmand*" [Begmatov, Hojiyev ve Mirzayev 2022, 568] şeklinde verilmiştir.

Karamanlıoğlu bu ifadenin doğu sahasına has bir deyiş olduğunu belirttiikten sonra körke bay (körkke bay, görke bay) hakkında şu bilgileri vermiştir: "*Körkke bay, bu şivenin tipik bir sözü olup, bildiğimize göre diğer sahalarda pek rastlanmamaktadır. Şekle göre manası güzelliğe zengindir ve güzel için kullanılmaktadır. Körk-ke bay biçiminde okunabilir ise de gerek metindeki bu misalde gerekse Gülistan tercümesinin sonuna eklenmiş bulunan ve A. Bogrogligeti tarafından yayınlanan Seyf-i Sarâyî'nin telif şiirlerinde geçen diğer iki misalde yazılış körke-bay okunabilecek şekildedir. Kutbun Hüsrev ü Şirin'inde de rastlanan bu söze A. Zajaczkovski de dikkat çekmiştir. Taymas, Samoiloviç'in de bu söz üzerinde durduğunu kaydetmektedir*" [Karamanlıoğlu 1978, 180].

Dede Korkut Hikâyelerinde görklü sözcüğünün sadece Allah (Görklü Tanrı) [Gökyay 2000, 2, 78, 102, 103], Hz. Muhammed (adı görklü Muhammed) [Gökyay 2000, 29, 57, 73, 74, 82, 88, 89], (adı görklü Muhammed Mustafa) [Gökyay 2000, 30, 97, 104, 114, 133, 144, 152], (adı görklü Mehmed Mustafa) [Gökyay 2000, 58] ve Kur'an-ı Kerim'i (Tanrı ilmi Kur'an görklü) [Gökyay 2000, 2] nitelemek ve belirtmek için tercih edilmesi, bu sözcüğün hususi ve

kâmil bir güzelliği ifade etmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Zira Dede Korkut Hikâyelerinde görk kelimesi, güzel sözcüğüyle anlam bakımından tam örtüşmemektedir. Görk, maddi ve manevi güzelliği bir bütün olarak ifade etmektedir. Bu durum klasik Türk edebiyatının doğu sahasında sevgili için kullanılan körke bay (körkke bay, görke bay) hakkında oluşturulan hayal ve tasavvurlara da sirayet etmiş olmalıdır.

2. Körke bay (körkke bay, görke bay) ile ilgili oluşturulan hayal ve tasavvurlar

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevisinde körke bay (körkke bay, görke bay) kendisinden uzak kalınmaya tahammül edilemeyecek kadar güzel bir sevgiliyi tasvir etmek için kullanılmıştır.

Erür men müstehak ey körke bayım

Niçe sendin yırak munteg turayım [Tokay 2017, 439].

(Ey güzellik zengini! Ben sana layığım. Senden uzak nasıl öyle durayım?)

Madde fanidir. Klasik Türk edebiyatında ölüm, maddeden kurtulmak demektir. Âşık, sevgilinin yan bakışıyla ölmeye razıdır ve sevgilinin yan bakışı (kıya bakış), âşığı öldürür. Sevgilinin yan bakışı, her ne kadar menfi bir eylem olarak görünse de hem sevgilinin âşığa tegafül etmemesi hem de âşığı maddeden kurtarıp manaya erdirmesi bakımından müspet sonuçlar doğurmaktadır. Bu bakımdan aşağıdaki beyte göre zavallı âşık (Lutfî-i miskîn) öldüğünde sevgiliye dua etmektedir. Körke bay (körkke bay, görke bay), güzellikçe zengin anlamına geldiğinden Lutfî, İslam'da zenginlerin fakirlere zekât vermesi gerektiği hususunu da hatırlatarak sevgilinin yan bakışını güzellik zekâtı olarak tasavvur etmiştir.

Bir kıya baksan zekât-ı hüsn için ay körkke bay

Lutfî-i miskîndin ölgünçe du'â bolsun şaşa [Bağcı 2019, 32].

(Ey güzellik zengini! Güzelliğinin zekâtı olarak bir kere yan bakışla baksan zavallı Lutfî öldüğünde sana dua eder.)

Eskiden hilal görününce bayramın geldiği anlaşılırmış [Pala 2003, 236]. Seyf-i Sarâyî, sevgilinin kaşını yeni aya yani hilale benzetmiştir. Bayramda insanlar güzel kıyafetler giyerek mesire yerlerine giderler. Böylece âşığın bayramda sevgiliyi görebilme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Beyte göre bayram sevgiliye kavuşma, oruç ise sevgilinin rızasını elde etmek ve ona kavuşmak için çekilen sıkıntılardır.

Yeni aydur kaşın ey körke bayım

Kılur bayram yüzünü körse sâ'im [Sertkaya 2017, 119].

(Ey güzellikçe zengin olan güzelim! Kaşın yeni aydır. Oruçlu yüzünü görse bayram eder.)

Şiir güzeli ve güzelliği nazmetme sanatıdır. Bu sebeple güzelliği çok olan sevgili, şiirin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Beyte göre güzellik zengini olarak nitelendirilen sevgilinin güzelliklerinin anlatıldığı şiiri dinlemek aynı zamanda ferahlık vesilesidir.

Müferrih nazm etip Seyf-i Sarâyî

Sifâtını okur ey körke bayım [Sertkaya 2017, 119].

(Ey güzellik zengini! Seyf-i Sarâyî! [Seni] iç açıcı olarak nazm edip senin niteliklerini okur.)

Seyf-i Sarâyî aşağıdaki beyitte körke bay (körkke bay, görke bay) olarak nitelendirdiği sevgilinin hem fiziki hem de manevi güzelliğini vurgulamaktadır. Sevgilinin servi boyu ve dolunay şeklindeki yüzü onun fiziki güzelliğini, ilim ve erdem ise manevi güzelliğini simgelemektedir.

Ol boyı serv ü cemâli tolun ay

'ilm ü erdem birle kâmil körke bay [Sertkaya 2017, 119].

(Boyu servi ve güzelliği dolunay, ilim ve erdem ile tam bir güzellik zengini.)

Yezd şehrinin ipek örtüleri meşhurdur [Merçil 2013, 511]. Ali Şîr Nevâyî aşağıdaki beyitte kaş ile hilal arasında ve sevgilinin yüzünün yuvarlaklığı ile ayın yuvarlaklık çizgisi arasında bir şekil benzerliği oluşturmuştur.

Gird-i yezdî mi'cer astıda kaşın ay körke bay

Bar anıñ dik kim körüngey gird içindin yeñi ay [Kut 2003, 477].

(Ey güzellik zengini! Yezd yemenisi altındaki kaşın, ayın yuvarlaklık çizgisi içindeki yeni ay gibidir.)

Aşağıdaki beyitte Ali Şîr Nevâyî, körke bay (körkke bay, görke bay) kelimesinin güzellik bakımından zengin anlamını da anımsatmıştır. Âşık ise fakir ve kimsesiz bir kişi gibi tasvir edilmiştir. Şair böylece sevgili ve âşık arasındaki sosyal statü eşitsizliğine de vurgu yapmaktadır.

Ay Nevâyî sohbetiñdin kalsa 'âr ol görke bay

Yok 'aceb niçün ki sinsin bir gedâ ol barlıg [Kut 2003, 243].

(Ey Nevâyî, o güzellik zengini seninle sohbet etmekten utansa buna şaşılmaz, niçin [dersen] sen bir fakirsin o zengin.)

Nevâyî'nin sevgili için kullandığı körke bay (körkke bay, görke bay) tabiri üzerinden en yaygın şekilde oluşturduğu tasavvur zenginlerin fakirlere zekât vermesi mazmunudur. Aşağıdaki beyte göre güzellikçe zengin olan sevgili, güzelliğinden ve lütfundan diğer insanları mahrum etmemelidir. Bu durum dini bir gerekçeye dayandırılarak ifade edilmiştir. Zekât fakirlere verilir. Âşık fakir ve kimsesizdir bu yüzden zekât için en uygun kişinin kendisi olduğunu söyleyerek körke bay (körkke bay, görke bay) olarak nitelendirilen sevgilinin güzellik zekâtını kendisine vermesini arzu eder.

*Ger zekât-ı hüsn üleşmek istesen iy körkebay
Bil yakîn kim uşbu muñlug dik tapılmas müstahık*

[Kaya 1996, 304].

(Ey güzellik zengini! Güzellik zekâtını vermek istiyorsan şunu iyi bil ki bu zavallı gibi layık bulunmaz.)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin güzelliği tabiattaki başka güzelliklerle kıyaslanmaktadır. Güzellik zengini olarak nitelendirilen sevgilinin (körke bay, körkke bay, görke bay) yüzü ile ay arasında, sevgilinin mavi başörtüsü ile gökyüzü arasında bir münasebet kurulmuştur. Neticede körke bayın (körkke bay, görke bay) sözcük anlamı da anımsatılarak sevgili güzellikçe üstün bulunmuştur.

*Kökte ayga yok Nevâyî meyli zâhir bolgali
Mâvi yağlıgdın yüzünñ pertevi iy körkebay*

[Kaya 1996, 568].

(Ey güzellik zengini! Mavi yaşmağından yüzünün aydınlığı ortaya çıktığından beri Nevâyî'nin gökteki aya meyli yoktur.)

Ali Şîr Nevâyî'nin körke bay (körkke bay, görke bay) tabiri ile ilgili oluşturduğu bir diğer tasavvur da zenginlerin kölelerinin oluşudur. Bu durumda âşık da sevgilinin kölelerinden biridir hatta efendisine en samimi duygularla bağlı olan köledir. Ayrıca beyitte zenginlerde ve güzellerde vefa olmadığı ifade edilmiştir.

*Körkebaylarga gedâ bolduñuz ey 'ışk ehli
Bu ganîlgera vefâ nakdi su'âl eylemeñiz* [Kaya 1996, 216].

(Ey aşk ehli! Güzellikçe zengin olanlara köle oldunuz. Bu zenginlere vefa nakdini sual etmeyin.)

Sonuç

Seyf-i Sarâyî'nin Gülistan Tercümesi, Kutb'un Hüsrev ü Şîr'in adlı mesnevisi, Lutfî Divanı ve Ali Şîr Nevâyî'nin Garâ'ibü's-Sıgar ve Fevâ'idü'l-Kiber adlı divanlarında sevgili için kullanıldığını tespit ettiğimiz körke bay (körkke bay, görke bay) hakkında kelimenin

güzellik bakımından zengin, güzelliği çok anlamından hareketle farklı hayal ve tasavvurlar oluşturulduğu yaptığımız inceleme neticesinde görülmüştür.

Bazı beyitlerde körke bay (körkke bay, görke bay) sevgilinin güzellikçe zengin olma anlamı anımsatılıp sevgilinin güzellik unsurlarından biri üzerinde yoğunlaşmıştır. Lutfî Divanında İslam'ın şartlarından biri olan zenginlerin zekât vermesi hususu hatırlatılarak körkebay sevgilinin yan bakışı, zekât olarak tasavvur edilmiştir. Sevgilinin kaşı ile hilal, sevgilinin yüzünün yuvarlaklığı ile de ayın yuvarlaklık çizgisi arasında bir münasebet kurulmuştur. Sevgilinin kaşının hilale benzetildiği bazı beyitlerde hilal yardımıyla ramazan ayının ve bayramın tespit edilmesi geleneği anımsatılmıştır. Nevâyî'ye ait bir beyitte körkebay olarak nitelendirilen sevgilinin yüz güzelliği ile ayın güzelliği kıyaslanmış, sevgilinin yüz güzelliği nitelik bakımından üstün görülmüştür.

Ali Şîr Nevâyî'nin Garâibü's-Sıgar adlı eserinde geçen bir beyitte körke bay (körkke bay, görke bay) sözcüğünün güzellikçe zengin anlamıyla bağlantılı olarak zenginlerin gururlu olduğu dile getirilmiş, bu yüzden sevgilinin (zengin) âşıkla (fakir) sohbet etmekten utanacağı ifade edilmiştir. Bu beyitte sevgiliye kavuşmanın mümkün olmadığı düşüncesi iki sosyal sınıf üzerinden zengin ve fakir örneğiyle açıklanmıştır.

Tespitimize göre körke bay (körkke bay, görke bay) hakkında oluşturulan en yaygın tasavvur, İslam'da zenginlerin zekât vermesi gerektiğidir. Bu tasavvurun söz konusu olduğu beyitlerde fakir bir âşık tasviri yapılmaktadır. Buna göre sevgili güzellik bakımından zengindir ve güzelliğinden fakirlere özellikle de âşığa zekât vermelidir. Bu tasavvur Lutfî ve Ali Şîr Nevâyî tarafından birer kez kullanılmıştır. Zenginlikle ilgili oluşturulan bir diğer tasavvur da Ali Şîr Nevâyî'nin Fevâyidü'l-Kiber adlı eserinde bir kez tercih edilen zenginlerin köle ve hizmetkârlarının çok olmasıdır.

Körke bay (körkke bay, görke bay) kelimesinin güzelliği çok, güzellikçe zengin anlamından hareketle Seyf-i Sarâyî'nin bir beytinde şiir sanatının sevgilinin iç açıcı güzelliklerini anlattığı belirtilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde görklü kelimesinin sadece Allah, Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim'in sıfatı olarak kullanılması şüphesiz tesadüfî bir tercih değildir. Zira körke bay (körkke bay, görke bay), fiziki ve manevi bakımdan eksiksiz ve kusursuz olan bir sevgilinin karşılığıdır. Nitekim Seyf-i Sarâyî'nin bir beytinde körke bay (körkke bay, görke bay) olarak nitelendirilen sevgilinin hem yüz ve boy güzelliği hem de ilim ve erdem bakımından güzel olduğu söylenmiş,

böylece körke bay (körkke bay, görke bay) sözcüğü ile sevgilinin maddi ve manevi güzelliği bir bütün olarak karşılanmıştır. Körke bay (körkke bay, görke bay) ile aynı kökten gelen görklü sözcüğünün hem İslam öncesi hem de İslami devir kültür özelliklerini taşıyan Dede Korkut Hikâyelerinde Allah, Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim'e ait bir sıfat olarak kullanılması da bu düşüncüyü desteklemektedir. Ayrıca Yenisey Yazıtları E-10'da ve E-52'de geçen ve hanın sıfatı olarak kullanılan körtle veya körkle sözcükleri de kağanın fiziki güzelliğini ifade ettiği gibi onun huy özelliklerini tasvir etmek için de tercih edilmiş olmalıdır. Bu bağlamda sonuç olarak İslam öncesi Türk toplumunda insan güzelliğinin bir bütün hâlinde fiziki ve manevi güzellik bağlamında değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Ayvazoğlu, Beşir. 2004. *Aşk Estetiği İslam Sanatlarının Estetiği Üzerine Bir Deneme*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Bağcı, Sümeyye. 2019. *Lutfî Divanının Türkiye Türkçesine Aktarımı*. İstanbul Aydın Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Begmatov, E, Hojiyev, A. ve Mirzayev. T. 2022. *Özbek Tilinin İzahlı Lügati*. Gafur Gulam Neşriyat, Taşkent.
- Durgut, Hayati. 1995. *Şeyh Süleyman Efendi-i Buhârî Lügât-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî (Cild-i Evvel)*. Trakya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Edirne.
- Gökyay, Orhan Şaik. 2000. *Dedem Korkudun Kitabı*. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kaçalin, Mustafa Sinan. 2011. *Niyâzî Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar El-lügâtu'n-Nevâiyye ve'istîşhâdâtü'l-Çağatâ'iyye*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. 1978. *Seyf-i Sarâyî Gülistan Tercümesi*. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Karaörs, Mehmet Metin. 2016. *Nevâdirü's-Şebâb*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaya, Önal. 1996. *Fevâidü'l-Kiber*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kut, Günay. 2003. *Garâ'ibü's-Sığâr*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Macit, Muhsin 1991. "Molla Câmî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri I". *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 7(20): 519 – 528.
- Merçil, Erdoğan. 2013. Yezd. Cilt 43. *TDV İslam Ansiklopedisi*: 510 – 512.
- Pala, İskender. 2003. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul.
- Rahimi, Ferhad. 2016. *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.
- Saygın, Muhterem. 2022. *Ali Şîr Nevâyî'nin Garâ'ibü's-Sigar Adlı Divanının Tahlili*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Denizli.
- Sertkaya, Osman Fikri. 2017. "Yenisey Yazıtlarından E-10'da KÛRTL,

E-52'de İse K WRTLA Şeklinde Geçen Kelimeyi 'K r( )t( )' m  Yoksa 'K rtle' mi Okumalıyız?". *Journal of Old Turkic Studies* 1(1): 113 – 127.

Şentürk, Ahmet Atillâ. 2007. "Klasik Şiir Estetiği". *Türk Edebiyatı Tarihi*. (Ed. Talât Sait Hamlan). 1: 361 – 402. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tarlan, Ali Nihat. 2009. *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Tokay, Yaşar. 2017. "Kitap Tanıtım ve Değerlendirme – Kutb'un Husrav u Şîrîn'i Dizin-". *International Journal of Language Academy* 5(1): 436 –450.

Türkay, Kaya. 2002. *Bed iy 'l-Vasat*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

An Expression Used for Beloved in the Eastern Field of Classical Turkish Literature: *K rke Bay (Körkke Bay, G rge Bay)*

Dr. Muhterem Saygın¹

Abstract

In classical Turkish literature, artists, in keeping with the mindset of the era, associated the beloved with all beings and concepts in the universe, gave them different names and descriptions, and created different fantasies and visions about them. Formed from the combination of two words, "k rke bay" (körkke bay, g rke bay), "k rke bay" (g rke bay) is a term used for the beloved in the eastern region of classical Turkish literature. The words "k rke" and "bay" appear in the Uzbek Turkish vocabulary as "go'rga" and "boy." The words "k rtle" or "körkle," derived from the word "k rk," also appear in Yenisei Inscriptions E-10 and E-52. Therefore, an examination of the expression "k rke bay" (körkke bay, g rke bay) can contribute to our understanding of Turkish society's historical perceptions of beauty, the concept of beauty, and therefore, the beloved. The word "k rke bay" (körkke bay, g rke bay) is mentioned three times in the Gülistan Translation, transcribed in Kipchak Turkish by Seyf-i Sarayi (?-after 1394), once in Qutb's Hüsrev   Ő r n masnavi,

¹Muhterem Saygın – Türk dili ve edebiyatı (Klasik Türk edebiyatı) doktoru, Mill  EĞitim Bakanlığı (Nalan-Mustafa Kaynak Bilim ve Sanat Merkezi), Denizli, Türkiye.

E-mail: muhteremsaygn213@gmail.com

ORCID ID: ORCID ID: 0000-0002-2336-5139

For citation: Muhterem Saygın. 2025. "An Expression Used for Beloved in the Eastern Field of Classical Turkish Literature: *K rke Bay (Körkke Bay, G rge Bay)*". *Golden scripts* 3: 100 – 112.

once in Lutfî's (1366/1367-1462/1463) divan, twice in Ali Şîr Nevâyî's (1441-1501) divan titled "Gara'ibü's-Sıgar," and three times in his divan titled "Fevâyidü'l-Kiber." The purpose of this study is to explain the meaning of the word "körke bay" (or "körkke bay" or "görke bay") and then to examine the imaginations and conceptions created by artists regarding the expression "körke bay" (or "körkke bay" or "görke bay") used for the beloved in the aforementioned works. To this end, we first provide general information about the perception of beauty and the beloved in classical Turkish poetic aesthetics. The meaning of the word "körke bay" is explained using various dictionaries. We then explain the framework within which the term "körke bay" was conceived in the imaginations of Seyf-i Sarayi, Kutb, Lutfi, and Ali Şîr Nevâyî.

Key words: *Classical Turkish literature, Eastern Turkish literature, Chagatai literature, Uzbek Turkish, Beauty, Beloved, Körke Bay (Körkke Bay, Görke Bay).*

References

- Ayvazoğlu, Beşir. 2004. *Aşk Estetiği İslam Sanatlarının Estetiği Üzerine Bir Deneme*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Bağcı, Sümeyye. 2019. *Lutfî Divanının Türkiye Türkçesine Aktarımı*. İstanbul Aydın Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Begmatov, E, Hojiyev, A. ve Mirzayev. T. 2022. *Özbek Tilinin İzahlı Lügati*. Gafur Gulam Neşriyat, Taşkent.
- Durgut, Hayati. 1995. *Şeyh Süleyman Efendi-i Buhârî Lügât-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî (Cild-i Evvel)*. Trakya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Edirne.
- Gökyay, Orhan Şaik. 2000. *Dedem Korkudun Kitabı*. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kaçalin, Mustafa Sinan. 2011. *Niyâzî Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar El-lügâtü'n-Nevâiyye ve'istîşhâdâtü'l-Çağatâ'iyye*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. 1978. *Seyf-i Sarâyî Gülistan Tercümesi*. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Karaörs, Mehmet Metin. 2016. *Nevâdirü's-Şebâb*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaya, Önal. 1996. *Fevâyidü'l-Kiber*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kut, Günay. 2003. *Garâ'ibü's-Sıgar*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Macit, Muhsin 1991. "Molla Câmî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri I". *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 7(20): 519 – 528.
- Merçil, Erdoğan. 2013. Yezd. Cilt 43. *TDV İslam Ansiklopedisi*: 510 – 512.
- Pala, İskender. 2003. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul.
- Rahimi, Ferhad. 2016. *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.

- Saygın, Muhterem. 2022. *Ali Şîr Nevâyî'nin Garâ'ibü's-Sıgar Adlı Divanının Tahlili*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Denizli.
- Sertkaya, Osman Fikri. 2017. "Yenisey Yazıtlarından E-10'da KŴRTL, E-52'de İse KŴRTLA Şeklinde Geçen Kelimeyi 'Kür(ü)t(ü)' mü Yoksa 'Körtle' mi Okumalıyız?". *Journal of Old Turkic Studies* 1(1): 113 – 127.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. 2007. "Klasik Şiir Estetiği". *Türk Edebiyatı Tarihi*. (Ed. Talât Sait Hamran). 1: 361 – 402. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Tarlan, Ali Nihat. 2009. *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tokay, Yaşar. 2017. "Kitap Tanıtım ve Değerlendirme – Kutb'un Husrav u Şîrîn'i Dizin-". *International Journal of Language Academy* 5(1): 436 –450.
- Türkay, Kaya. 2002. *Bedâiyü'l-Vasat*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.